

LEERLIJN

burgerschap

voor het primair onderwijs

SLRO

Stichting voor
Leermiddelenontwikkeling
Reformatorisch Onderwijs

De Leerlijn Burgerschap

Stichting Leermiddelen Reformatorisch Onderwijs (SLRO) heeft de afgelopen maanden gewerkt aan een leerlijn burgerschapsonderwijs voor het primair onderwijs. In de komende maanden hopen we die aan te bieden aan de scholen. We geven u alvast een inkijkje in de opzet van de leerlijn en de manier waarop deze gebruikt kan worden. Zo kunt in de implementatie van uw burgerschapsonderwijs rekening houden met het aanbod van de SLRO.

Doel van de leerlijn

Wat wil de leerlijn **niet** bieden? Een voorgeschreven invulling van burgerschapsonderwijs. Elke school zal zelf na moeten denken over burgerschapsonderwijs. De leerlijn daagt scholen uit om vanuit hun eigen visie hun eigen burgerschapsonderwijs in hun eigen context doelgericht en samenhangend vorm te geven. Wat wil de leerlijn **wel** bieden? Informatie over

achtergrond, visie, wettelijke eisen, inhoudelijke thema's en doelen (zowel einddoelen als doelen per leerjaar) van burgerschapsonderwijs. Hiermee heeft u een handvat om het eigen burgerschapsonderwijs vorm te geven.

Doelgroepen

Waar beleidsmakers geïnteresseerd zullen zijn in het gedeelte over achtergrond, visie, wettelijke eisen, waarden, enz., zullen leerkrachten eerst gaan kijken naar de uitwerking van de burgerschapsthema's per leerjaar. Alle betrokkenen zullen moeten nadenken over de metafoor van de boom, omdat die het burgerschapsonderwijs relateert aan de persoonsvorming van de leerlingen.

Gebruik van de leerlijn

Het document Leerlijn Burgerschap geeft input voor gesprekken op allerlei niveaus en in allerlei

Opbouw curriculum

contexten. Daarbij kunt u denken aan het bezinnen op de eigen visie op burgerschapsonderwijs of aan de inbedding van burgerschapsonderwijs in het geheel van de school. De leerlijn kan helpen om na te gaan of het burgerschapsonderwijs inderdaad doelgericht en samenhangend is. Per bouw of per leerjaar kunnen leerkrachten concreet verbinding leggen met de bestaande lessen, lesmethoden en projecten. Ook kan zo helder worden welke burgerschapsonderdelen nog aandacht vragen in het curriculum.

Wat is burgerschap?

Het eerste hoofdstuk van het document *Leerlijn Burgerschap* verkent het terrein: 'Wat is burgerschap? Wat is burgerschapsvorming?' Die begrippen worden christelijk geduid. In het nadenken over burgerschap staat het liefdesgebod centraal: God liefhebben boven alles en onze

naaste als onszelf (Mattheüs 22). De verbinding met persoonsvorming wordt gelegd, waarbij aandacht is voor het vormen van leerlingen als burgers met het eeuwigheidsperspectief: leerlingen zijn burgers die ook pelgrim horen te zijn.

Basiswaarden

Overheidsdocumenten spreken over de basiswaarden van de democratische rechtstaat. Die komen in dit hoofdstuk aan de orde. Eerst wordt echter de functie van waarden besproken en de relatie gelegd met waardenonderwijs zoals dat in veel scholen gestalte krijgt. Daarna kiest de leerlijn er voor om te beginnen met Bijbelse waarden: de vrucht van de Geest uit Galaten 5. Vanuit dat perspectief komen ook de basiswaarden van de democratische rechtstaat aan de orde. De leerlijn reikt de invulling van de wetstekst aan, maar gaat ook na waar die invulling raakt aan of schuurt met Bijbelse waarden.

Er wordt een verantwoording gegeven over de opbouw van het curriculum. Het geeft aan welke deelthema's aan de orde komen. De bespreking van elk thema begint heel dicht bij de leefwereld van de jonge leerling: het eigen leven, de klas, het gezin. Geleidelijk wordt de kring groter in de richting van de school, gezinnen van vriendjes, enz. Later komt Nederland als democratie in beeld, om uit te lopen op wereldburgerschap. In dat kader worden bijvoorbeeld medechristenen in andere landen en zending genoemd.

Als voorbeeld het thema *Democratie*, waarin aandacht besteed wordt aan:

- Afspraken en regels binnen eigen context en in de samenleving
- Rechten en plichten binnen de Nederlandse samenleving
- De democratische rechtsstaat
- De democratische waarden
- Het Nederlandse kiesstelsel
- De Bijbelse visie op de overheid

“In het nadenken over burgerschap staat het liefdesgebod centraal: God liefhebben boven alles en onze naaste als onszelf”

Voorbeeld einddoelen

Per thema worden de einddoelen geformuleerd, die onderscheiden worden in kennis, vaardigheden en attitudes. Vervolgens wordt geschetst hoe scholen leerlingen kunnen helpen om op dat eindniveau te komen. Hierin wordt onderscheid gemaakt in tussendoelen voor groep 1/2, 3/4, 5/6 en 7/8. Als voorbeeld zijn hieronder de einddoelen van het thema *Verschillen* en de tussendoelen voor groep 3/4 uitgewerkt.

KENNIS

Einddoelen thema 'verschillen'

Leerlingen (her)kennen overeenkomsten en verschillen tussen mensen, groeperingen, genderidentiteit, geloofsovertuigingen en vormen van samenleven. Ze erkennen hierin de gelijkwaardigheid van alle mensen als schepselen van God. Tegelijkertijd weten leerlingen dat in Bijbels licht verschillende opvattingen niet gelijkwaardig zijn.

Tussendoelen groep 3/4

Leerlingen kennen de overeenkomsten en verschillen die er zijn in de thuissituaties van klasgenoten wat betreft gezinssamenstelling, hanteren van regels, etc.

VAARDIGHEDEN

Leerlingen kunnen respectvol omgaan met verschillen tussen mensen, groeperingen, genderidentiteit, geloofsovertuigingen en vormen van samenleven. Ze kunnen hun eigen mening hierbij verwoorden en wegen daarbij de aangeleerde Bijbelse argumenten.

Leerlingen kunnen de verschillen die er zijn tussen de thuissituaties van leerlingen in de klas benoemen en deze op een gelijkwaardige manier benaderen.

Leerlingen zijn in staat om te luisteren naar de ander binnen de setting van de klas.

Leerlingen kunnen de verschillen die zichtbaar zijn in thuissituaties en in de buurt naast de Bijbel leggen en benoemen wanneer gedragingen on-Bijbels zijn. Hierin kunnen ze verschil maken tussen de persoon die in zijn of haar waarde gelaten wordt én het gedrag.

ATTITUDEN

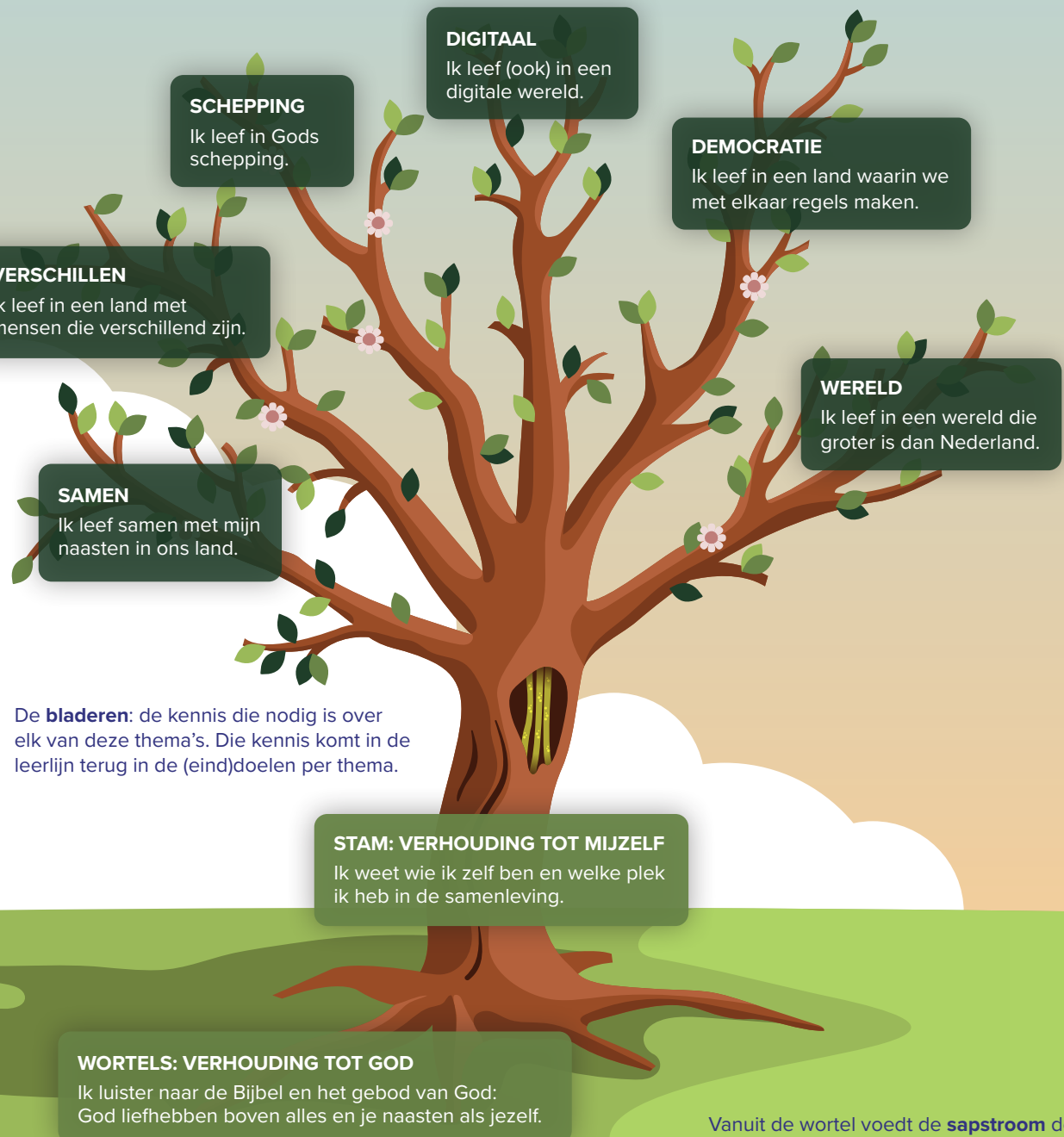
Leerlingen zijn bereid om de verschillen die er in Nederland zijn onder ogen te zien vanuit de erkenning dat iedereen door God geschapen is en daarmee gelijkwaardig aan elkaar, en zijn bereid daarnaar te handelen.

Leerlingen zijn bereid om de verschillen die er zijn tussen hun eigen thuissituatie en de thuissituaties van klasgenoten te erkennen.

Leerlingen zijn bereid om verschillen die ze opmerken te vergelijken met wat de Bijbel hierover zegt.

De metafoor van de boom

De leerlijn wil burgerschapsonderwijs inbedden in en verbinden met het geheel van het schoolleven op een christelijk-reformatorische school met behulp van de metafoor van de boom. De metafoor begint bij de **wortels** van de boom: God en de Bijbel. Bij de vorming van de persoon van de leerling is de verhouding tot God belangrijk: die heeft immers gevolgen voor het hele leven. Na de wortels volgt de **stam**: het onderwijs wil eraan bijdragen dat leerlingen antwoord kunnen geven op vragen als 'Wie ben ik?' en 'Welke plek neem ik in de samenleving in?' Bij de **takken** van de boom komt het eigenlijke burgerschapsonderwijs ter sprake in zes thema's.

De **bladeren**: de kennis die nodig is over elk van deze thema's. Die kennis komt in de leerlijn terug in de (eind)doelen per thema.

Vanuit de wortel voedt de **sapstroom** de stam, takken, bladeren en vruchten. In de metafoor zijn de waarden de sappen die het denken over de thema's en kennis, vaardigheden en attitudes sturen en richten. Zo hopen en bidden we dat het (burgerschaps)vormingsonderwijs op school als een goede boom goede vruchten zal voortbrengen.

Het burgerschapsonderwijs werpt **vruchten** af en zo heeft ook deze boom vruchten: vaardigheden en attitudes op het gebied van burgerschap, die elders in de leerlijn terugkomen in de (eind)doelen per thema.

Welke vorm krijgt de leerlijn?

De SLRO zal medio april 2022 de Leerlijn Burgerschap in digitale vorm ter beschikking stellen aan de scholen via www.leerlijnburgerschap.nl. Daarbij zal de visualisatie van de burgerschapsboom centraal staan. Van daaruit kan doorgelinkt worden naar alle onderdelen zoals die in deze brochure genoemd worden. Daarnaast heeft de website een mogelijkheid om een eigen gekozen thema toe te voegen. Ook wordt er ruimte geboden om aan te geven in welke lessen en op welke manier gewerkt wordt aan één van de burgerschapsdoelen. Door de leerlijn als dynamische website aan te bieden, kan de informatie up-to-date gehouden worden, bijvoorbeeld als de kerndoelen worden aangepast of er nieuwe ontwikkelingen zijn vanuit Curriculum.nu.

Wat kost de Leerlijn Burgerschap?

Het schrijven van een leerlijn vergt een forse investering. En ook de realisatie, onderhoud en evaluatie van het digitale platform kosten veel geld. De SLRO gaat deze kosten verdelen in licentiekosten en abonnementskosten. Veel scholen hebben ruimhartig gehoor gegeven aan het verzoek om bij te dragen aan het SLRO startkapitaal. Dat willen we belonen door de (eenmalige) licentiekosten á € 1000,- niet aan de scholen door te belasten. Het lijkt ons alleszins redelijk om, bij gebruik van het digitale platform, de abonnementskosten á € 350,- per jaar wel in rekening te brengen. Hiervoor zult u aan het begin van het schooljaar 2022-2023 een betaalverzoek ontvangen.

Werkgroep leerlijn Burgerschap

De Leerlijn Burgerschap wordt ontwikkeld door een werkgroep die bestaat uit:

Lianne de Baat
Wim Heenck

Driestar onderwijsadvies

Daniël Bos
Henk Vermeulen

Contactpersoon is Jan Vreeken, projectleider van de SLRO.

Voor meer informatie kunt u met hem contact opnemen: j.vreeken@slro.nl / 06 51758522.